

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Gottfrid Jansson

Om paternalism i narkotikastrafflagen

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: VT19

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
1 INLEDNING	3
1.1 Frågeställning, syfte och struktur	3
1.2 Metod	5
1.3 Avgränsningar	5
2 VILKET FÖRHÅLLANDE HAR PATERNALISMEN TILL RÄTTEN? 6	
2.1 Vad är paternalism?	6
2.2 Paternalism i förhållande till rätten	9
2.3 Om rättfärdigandet av paternalism	10
3 VAD ÄR KRIMINALISERAT ENLIGT NSL?	12
3.1 Narkotikastrafflagens utveckling	12
3.2 Vad är kriminaliserat?	13
4 HUR HAR KRIMINALISERINGEN MOTIVERATS?	17
4.1 Beredande av vård och missbruk som sjukdom	17
4.2 Prevention genom minskad tillgång	20
4.3 Tydliga samhällsvärderingar	22
4.4 Missbruk föder andra brott	23
4.5 Straffskala för att möjliggöra fler ingripanden	24
5 AVSLUTANDE DISKUSSION	26
5.1 Paternalism i förhållande till missbrukarna	26
5.2 Paternalism i förhållande till rekreationsbrukarna	28
5.3 Slutsats	30
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31

Summary

The number of drug related deaths in Sweden is second to worst in all of EU. The legislation on drug related crimes is simultaneously very strict. This certainly raises some questions regarding the legislation, regardless of whether there is an actual correspondence between these two facts. This essay will focus on the construction and justification of the paternalistic element in the Swedish drug laws. First, paternalism as a concept will be discussed, as well as its connection to penal law and the modes of justification. Next, the current scope of the criminalisation and how it has expanded since the law was introduced will be examined. Then, the different arguments which has been provided as justification by the legislator will be examined. These include: the interest of preparing care for the addicts, limiting access to drugs, clearly expressing society's condemnation of all illegal use of drugs, prevent other criminal acts which are often connected to addicts and make it easier for the police to interfere in environments where drugs presumably circulate. Finally, these different arguments will be discussed from the modes of justifying paternalism. The verdict is that the legislator provides quite weak justification for the penalties directed toward both addicts and recreational drug users. At the same time, the legislator seems more interested in the condemnation of all usage of drugs rather than helping those who suffer from addiction.

Sammanfattning

De narkotikarelaterade dödsfallen i Sverige är näst högst per capita i hela EU. Samtidigt har Sverige en väldigt strikt strafflagstiftning gällande just narkotikabrott. Oavsett om det här är ett samband eller inte väcker det många frågor om hur lagstiftningen egentligen fungerar. I den här undersökningen utreds hur det paternalistiska inslaget i den svenska narkotikalagstiftningen har konstruerats och rättfärdigats. I ett första steg utreds vad paternalism är som begrepp, hur det förhåller sig till straffrätten och hur den kan rättfärdigas. I ett andra steg redogörs vad som är kriminaliserat enligt narkotikastrafflagen och hur det kriminaliserade området har utvecklats sedan lagen först instiftades. I ett tredje steg ringas de olika argument in som lagstiftaren har använt för att rättfärdiga paternalismen. Helt kortfattat innebär dessa att staten vill bereda missbrukaren vård, begränsa tillgången till narkotika genom att kväva marknaden, tydligt uttrycka samhällets avståndstagande från all befattning med narkotika, förhindra den brottslighet som ofta hänger samman med narkotikabruk och möjliggöra fler polisiära ingripanden. Avslutningsvis diskuteras dessa olika argument utifrån de paternalistiska begrepp och modeller för rättfärdigande som presenterats. Slutsatsen är att staten rättfärdigar bestraffningen av både missbrukare och rekreationsbrukare på svaga grunder och att det paternalistiska syftet verkar vika för ett intresse av att tydligt fördöma all befattning med narkotika.

1 Inledning

2017 inträffade enligt Folkhälsomyndigheten 959 narkotikarelaterade dödsfall i Sverige bland invånare över 15 år. Det här motsvarar cirka 12 dödsfall per 100 000 invånare.¹ Samtidigt rapporterar EU:s organ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addictions (EMCDDA) om 88 dödsfall i överdoser per en miljon invånare, vilket är den näst högsta siffran i hela EU.² Siffrorna skiljer sig åt något eftersom den sistnämnda statistiken fokuserar på överdoser, medan den förstnämnda har ett vidgat begrepp för att bland annat inkludera avsiktliga förgiftningar (det vill säga självmord). Oavsett tyder båda siffrorna på att Sverige har ett reellt problem med narkotika.

I dagsläget har Sverige också en förhållandevis vidsträckt kriminalisering av narkotika som präglas av en politisk mentalitet av nolltolerans. I grova drag är allt bruk och missbruk av beroendeframkallande eller euforiserande substanser kriminaliserat. Både den unga förstagångsbrukaren av cannabis och den tunga heroinmissbrukaren är kriminella. Förhållandet mellan å ena sidan de oroväckande dödstaten och å andra sidan den strikta narkotikapolitiken är slående. Så hur motiveras egentligen den narkotikapolitiska inställningen i Sverige?

1.1 Frågeställning, syfte och struktur

Den svenska narkotikalagstiftningen har ett tydligt paternalistiskt inslag. Staten anser sig ha en skyldighet eller åtminstone ett intresse av att skydda invånarna från ett beteende som huvudsakligen är självskadande. Syftet med

---

¹ Folkhälsomyndigheten. Narkotikarelaterad dödlighet. 2019. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/folkhalsans-utveckling/halsa/narkotikarelaterad-dodlighet/> (Hämtad 09/05/2019).

² Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamissbruk. *Europeisk narkotikarapport: Trender och utveckling 2018*. 2018. s. 77.

den här uppsatsen är att undersöka hur paternalistiska inslaget i lagstiftningen har utformats samt hur det har rättfärdigats. Den specifika frågan som ska besvaras i undersökningen är därför följande:

- Hur rättfärdigas paternalismen i NSL?

För att kunna besvara frågan på ett översiktligt sätt kommer den att delas upp i följande tre delfrågor:

- Vilket förhållande har paternalismen till rätten?
- Vad är kriminaliserat enligt narkotikastrafflagen?
- Hur har kriminaliseringen motiverats?

Den första frågan kommer att besvaras genom en redogörelse av paternalismens innebörd. Definitionen av begreppet i sig, dess förhållande till straffrätt och hur den kan rättfärdigas kommer att beröras utifrån några utvalda teoretiker på området.

Den andra frågan besvaras med hjälp av lagtext och relevant doktrin. Frågans fokus ligger på den nuvarande lagstiftningen, men det blir även nödvändigt att kort redogöra för NSL:s framväxt och utveckling.

Den tredje frågan besvaras främst med en undersökning av relevanta förarbeten och de argument som där har förekommit till förmån för kriminaliseringen av narkotika. I några fall kommer det även att lyftas in utvalda synpunkter från doktrinen rörande de olika argumenten för rättfärdigandet av lagen.

Till sist kommer den huvudsakliga frågeställningen besvaras i en avslutande analys av det framlagda materialet.

1.2 Metod

Metoden som används är i grund och botten rättsdogmatiskt. Gällande rätt kommer således utredas utifrån aktuella lagrum, förarbeten och relevant doktrin. För att besvara den aktuella frågeställningen behövs däremot något mer. För att utreda vilka värderingar som ligger till grund för regleringen av narkotikabrott kommer den därför att analyseras utifrån teorier om paternalism. Dessa värderingar lokaliseras utifrån hur lagen har motiverats i förarbeten och diskuteras sedan utifrån olika paternalistiska begrepp.

1.3 Avgränsningar

Den viktigaste avgränsningen är den mot de rättssociologiska frågor som gärna dyker upp i sådana här sammanhang. Undersökningen ämnar alltså inte utreda frågan om den svenska lagstiftningen på något vis har orsakat eller bidragit till de nationella problemen med narkotika. Frågan om huruvida ett sådant orsakssamband finns är förstås högst relevant men den skulle behöva en helt annan metod än den som används här för att kunna besvaras på ett tillfredsställande sätt. Här är det alltså enbart lagstiftningens konstruktion och syfte som diskuteras i förhållande till det aktuella skyddsintresset.

Paternalistiska värderingar inom tvångsvården kommer också lämnas utanför den här undersökningen. Det går inte att helt bortse ifrån sambandet mellan tvångsvård och narkotikarelaterad strafflagstiftning, men den kommer inte att diskuteras mera ingående.

2 Vilket förhållande har paternalismen till rätten?

2.1 Vad är paternalism?

För att kunna utreda hur staten har motiverat narkotikastrafflagen i förhållande till idéer om paternalism är det nödvändigt att definiera vad som menas med begreppet. Paternalism är ett brett moralfilosofiskt område och här finns inte utrymme att redogöra för alla dess olika dimensioner. Istället hoppas jag kunna presentera ett urval av idéer om vad paternalism är rent generellt, hur den förhåller sig till straffrätten och hur den kan rättfärdigas. Till att börja med definierar Nationalencyklopedin begreppet paternalism på följande sätt:

[...]ett beskyddande förhållningssätt hos en överordnad mot de underordnade, grundat på att den överordnade som ersättning för vissa prestationer överför resurser till de underordnade som dessa inte själva kan skaffa sig.³

Av den definitionen går det att utläsa ett slags maktförhållande mellan beskyddaren och den som beskyddas. Vem som utgör beskyddaren och den beskyddade kan förstås variera, men för enkelhetens skull, och för att det hänger väl samman med vad som kommer diskuteras längre fram, kan vi här kalla beskyddaren för staten och den beskyddade för individen. Maktförhållandet utmynnar ur att det inte är individen som ber staten om hjälp, utan staten som på eget initiativ skyddar individen från dennes egna handlingar. Enligt definitionen kan staten ta sig rätt att göra detta eftersom individen ingår i ett system med vissa förmåner som hen inte kan

---

³ Paternalism. *Nationalencyklopedin*. 2019.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/paternalism> (Hämtad 09/05/2019).

tillförskansa sig själv. På grund av överföringen av dessa förmåner till individen har staten ett intresse av att individen inte skadar sig själv, eftersom denne får rätt till sina förmåner genom att själv bidra till systemet. En annan, mer systematiserad definition, kan vi hitta i Stanford Encyclopedia of Philosophy:

Paternalism is the interference of a state or an individual with another person, against their will, and defended or motivated by a claim that the person interfered with will be better off or protected from harm.⁴

Enligt Dworkin kan en paternalistisk handling struktureras på följande sätt: X agerar paternalistiskt gentemot Y genom att utföra handlingen Z. Utifrån den här strukturen uppställer Dworkin en trestegsmodell för att bedöma om en viss handling är paternalistisk. I det första steget ska det klargöras att handlingen Z ingriper i personen Y:s frihet. I det andra steget ska ingripandet inte ske med samtycke från Y. I det tredje steget ska personen X motivera Z genom att denna förbättrar Y:s välmående.⁵

Dworkins definition följs av en kategorisering av olika former av paternalism, varav skillnaden mellan så kallad "hard" och "soft" paternalism har störst betydelse i det här sammanhanget.⁶ Innebörden av hård paternalism är att exempelvis en stat förhindrar individen från vissa självskadliga handlingar även om individen är väl införstådd med de skadliga effekterna.⁷ En individ som blir förhindrad att bruka narkotika trots att hen är medveten om riskerna och skadorna som följer av bruket blir alltså utsatt för en form av hård paternalism. Det här står i kontrast mot den mjuka paternalismen, som innebär att individen blir skyddad mot självskadliga handlingar som antingen inte utförs på en frivillig basis eller

---

⁴ Dworkin, Gerald. Paternalism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2017 Edition). Edward N. Zalta (ed.). 2017. <https://plato.stanford.edu/entries/paternalism/>.

⁵ Ibid.

⁶ Fortsättningsvis kommer "soft" och "hard" att översättas till "mjuk" och "hård" paternalism.

⁷ Dworkin.

utförs utan insikt om de skadliga effekterna.⁸ I en essä om rättfärdigandet av hård paternalism skriver Richard J. Arneson att det går att skilja en mjuka från den hårda varianten genom att se på valets egenskaper:

“A choice fails to be fully voluntary if it is a forced choice made under coercion or duress, or if it is based on a mistake about a matter of empirical fact that is material to the decision, or if it is made in an emotional state unsuited to clear thinking about what to do, or if it is based on cognitive error or mistaken reasoning, or if it is not carefully considered”.⁹

I samma essä skriver Arneson att paternalismens centrala problem är att utreda följande: “[U]nder what conditions and for what reasons it is morally acceptable for state agencies coercively to restrict the liberty of an individual in a decent society.”¹⁰ Dworkin uppställer också ett liknande centralt problem för paternalismen och påpekar att det finns tre möjliga grundinställningar till huruvida paternalistiska handlingar är moraliskt acceptabla: Paternalism kan försvaras under alla, vissa eller inga förutsättningar.¹¹

I förhållande till den aktuella frågeställningen blir det alltså relevant att lokalisera under vilka förutsättningar och av vilka anledningar som staten ger sig själv rätt att agera paternalistiskt. Det blir även relevant att se om staten gör någon skillnad på mjuk och hård paternalism i sin retorik. Utifrån den skillnad som beskrivits ovan vore det åtminstone hypotetiskt tänkbart att det är värt att betrakta friska och rationella människors från att rekreationella bruk av cannabis och den sjuka människans missbruk av heroin som två åtskilda fall. Behöver staten motivera sina ingripanden i dessa två fall på olika sätt?

---

⁸ Dworkin.

⁹ Arneson, Richard J.. Joel Feinberg and the Justification of Hard Paternalism. I *Legal Theory*, Vol. 11, 259-284. New York: Cambridge University Press. 2005. s. 265.

¹⁰ Ibid. s. 259.

¹¹ Dworkin.

2.2 Paternalism i förhållande till rätten

Medan det här ringar in paternalismens centrala problem, kvarstår en stor lucka i förhållande till den här undersökningen. Definitionerna ovan berör frågor om moral rent generellt, snarare än moralens juridiska aspekter mer specifikt. Dessutom blir den paternalistiska handlingen av väldigt speciell karaktär när det kommer till straffrättsliga ingripanden: Det handlar inte bara om statens rätt att principiellt förbjuda narkotika och proaktivt förhindra individer från bruk, utan även om statens rätt att bestraffa den enskilda brukaren av narkotika. Om paternalism kan vara svårt att rättfärdiga i sig självt, blir utmaningen dubbel när det kommer till paternalistisk straffrätt eftersom rättfärdigandet även måste inkludera behovet av själva straffet menar Douglas Husak.¹² Han fortsätter med att presentera en lista över sex krav som en strafflag måste uppfylla för att kunna rättfärdigas innan vi ens går in på lagens paternalistiska dimension. Dessa är som följer:

1. All strafflag ska vara utformad för att förhindra skada.
2. Den kriminaliserade handlingen ska vara orättfärdigad (“wrongful”).
3. Personen måste förtjäna ett straff för att ha brutit mot förbudet.
4. Staten måste ha ett väsentligt intresse av att förbjuda det kriminaliserade uppförandet.
5. Förbudet måste uppnå det statliga intresset (“promote”).
6. Förbudet ska stå i proportion till sitt syfte.¹³

Nämnvärt är att de tre första punkterna berör strafflagens rättfärdigande gentemot individen medan de tre sista punkterna inriktar sig på intresset av att ha en välfungerande stat för alla skattebetalande medborgare.¹⁴ I

---

¹² Husak, Douglas. Penal Paternalism. I *Paternalism: Theory and Practice*, Christian Coons and Michael Weber (red.), 39-55. New York: Cambridge University Press. 2013. s. 40.

¹³ Ibid. s. 43.

¹⁴ Ibid. s. 43.

förhållande till den här undersökningen är det framförallt den andra och tredje punkten som blir aktuella.

2.3 Om rättfärdigandet av paternalism

Medan paternalism ofta används som ett argument mot statlig intervention för att skydda individen mot självskadligt beteende, går det att använda ramverket även för det motsatta argumentet. Ett sådant försök har gjorts av Sarah Conly och hon utgår från tanken att det vore omoraliskt av staten att inte försöka skydda sina medborgare genom paternalistiska lagar. Hon menar att liberalismens värdesättning av människans autonomi saknar grund och att det finns ett större intresse av att skydda människor från att ta irrationella beslut. Ett exempel som hon använder sig av är följande: Om en människa alltid bör förhindra någon från att omedvetet dricka gift, varför borde inte staten försöka ta samma ansvar?¹⁵

Conly medger samtidigt att paternalistiska lagar medför vissa risker. Överdrivet hårda straff är en av dem. Om statens intresse är att skydda individer från att skada sig själva framstår det gärna som orättvist att bestraffa den individ som ändå (medvetet eller omedvetet) råkar skada sig själv. Det staten bestraffar kan då främst framstå som individens irrationalitet snarare än illvilja. Det finns även en risk att straffet skadar individen mer än den självskadliga handlingen i sig.¹⁶ Conly bemöter den första risken med att poängtera att bestraffning av ofrivilligt självskadebeteende är svårt att rättfärdiga eftersom det är tveksamt om det skulle leda till goda resultat. Hennes exempel är att bestraffning av en överviktig persons frosseri inte skulle leda till en mer hälsosam mathållning, eftersom det troligen inte är yttre motivation som saknas hos individen.¹⁷ Hon menar däremot att det fortfarande vore tänkbart att det finns vissa situationer där en bestraffning av individen vore effektivt, om skadan det

---

¹⁵ Conly, Sarah. *Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism*. New York: Cambridge University Press. 2013. s. 1-7.

¹⁶ Ibid. s. 126-127.

¹⁷ Ibid. s. 129.

vållar individen står i proportion mot den uppnådda effekten.¹⁸ Hur denna proportionalitetsbedömning ska gå till går hon däremot inte in på i detalj. Den andra risken avvärjer hon genom att påpeka att staten självklart måste väga skadan som ingripandet vållar mot den skada som förhindras.¹⁹

---

¹⁸ Ibid. s. 131-132.

¹⁹ Ibid. s. 127-128.

3 Vad är kriminaliserat enligt NSL?

3.1 Narkotikastrafflagens utveckling

Enligt Per Ole Träskman kan den svenska kriminaliseringen av narkotika delas in i tre faser. Den första fasen sträcker sig 1600-talet till början av 1900-talet och narkotikan betraktas under den här perioden som vilket slags gift som helst. Under den andra fasen, som pågår till början av 1960-talet, uppmärksammas ett bruk eller missbruk av narkotika. Detta är starkt knutet till personer med tjänst inom sjukvården och behandlas främst som ett individproblem. Från 1960-talets början växer den syn fram som präglar Sverige än idag, med narkotikan som ett utbrett och socialt samhällsproblem som ska med hjälp av ett straffsystem.²⁰

1962 införs en narkotikaförordning som, enligt Träskman, innebär en av de första tydliga markörerna mot ett bruk och missbruk av narkotika.²¹ Vid det här tillfället är det fortfarande främst spridning av narkotika som är kriminaliserat, vilket var en kvarleva från tidigare bestämmelser då narkotika behandlats som ett gift bland många andra.²² I propositionen beskrivs också en oro för växande problem med missbruk: “[...] under efterkrigstiden har en påtaglig ökning [av narkotikamissbruk] kunnat förmärkas. Detta är ägnat att inge allvarliga betänkligheter, särskilt som narkomani icke sällan kunnat konstateras hos ungdom.”²³ Med andra ord finns det ett nytt intresse av att skydda svenska medborgare, och då särskilt

---

²⁰ Träskman, Per Ole. Narkotikabrotten och kontrollen av bruket av narkotika genom straffrättsliga medel. I *Narkotika: Om problem och problematik*, Börje Olsson (red.), 44–72. Stockholm: Norstedts Juridik. 2011. s. 52

²¹ Ibid. s. 55.

²² Ibid. s. 54–55.

²³ Proposition 1962:184. s. 41.

ungdomar, mot vad som uppfattas som en växande internationell epidemi av narkotikamissbruk. I och med införandet med narkotikastrafflagen (1968:64)²⁴ finns också förhoppningar om att få bukt med den här nya problematiken med hjälp av en reviderad strafflagstiftning på området. Sedan lagen trädde i kraft har den ändrats vid flera tillfällen. Den kanske viktigaste i det här sammanhanget sker 1988 och innebär för första gången en kriminalisering av eget bruk av narkotika.²⁵

Enligt Träskman är det enskilt viktigaste politiska ställningstagandet angående kriminaliseringen av narkotika den absoluta nolltoleransen. Målet är att uppnå ett narkotikafritt samhälle. Han fortsätter att poängtera att när NSL infördes gjordes stor skillnad på tillverkare, försäljare och distributörer av narkotika och på missbrukarna. Tanken var att inte bestraffa den enskilde missbrukaren utan minska tillgången av narkotika genom att kriminalisera själva flödet. I och med kriminaliseringen av eget bruk går man ifrån den här uppdelningen och bestämmer sig för att även förhindra narkotikabrott genom att bestraffa enskilda missbrukare.²⁶

Det är framförallt vid kriminaliseringen av eget bruk som staten kan sägas agera paternalistiskt. Att sälja eller sprida narkotika har tydliga skadeverkningar på andra individer än den som begår brottet (nämligen de som köper eller på annat sätt får tag på narkotikan). Hursomhelst är det ändå möjligt att redan tidigare kriminaliseringar har motiverats på ett paternalistiskt sätt.

3.2 Vad är kriminaliserat?

Narkotikabrotten i Sverige är huvudsakligen reglerade i NSL. Utanför det lagrummet finns det framförallt kompletterande regler i lagen (1992:860)

---

²⁴ fortsättningsvis kallad "NSL"

²⁵ Träskman, s. 59.

²⁶ Ibid. s. 59.

om kontroll av narkotika, läkemedelslagen (1992:859) och lagen (2000:1225) om straff för smuggling. Enligt Malou Andersson kan frågan om vad som utgör ett narkotikabrott enligt NSL utredas genom att besvara följande tre delfrågor:

1. Utgör den ifrågavarande substansen narkotika?
2. Har denna hanterats på ett sätt som uppfyller kraven i någon av de sex punkterna i 1 § narkotikastrafflagen?
3. Har hanteringen varit olovlig?²⁷

För den aktuella frågeställningen är det framförallt den andra frågan som får betydelse, men låt oss först kortfattat skissera brottets konstruktion i sin helhet.

Vilka substanser som utgör narkotika regleras i 8 § NSL. Enligt paragrafen ska substansen uppfylla tre kriterier. För det första ska det vara fråga om ett läkemedel, en hälsofarlig vara eller en vara som med lätthet kan omvandlas till en vara som uppfyller de övriga två kriterierna. För det andra ska substansen ha beroendeframkallande egenskaper eller euforiserande effekter. För det tredje ska substansen vara narkotikaklassad antingen enligt en internationell överenskommelse eller av regeringen. Andersson menar däremot att de två första kriterierna i praktiken inte spelar någon större roll vid rättstillämpningen eftersom den bedömningen redan har gjorts i processen som föregår själva narkotikaklassningen. Domstolen kan alltså förlita sig på det tredje kriteriet, det vill säga vilka substanser som klassats som narkotika enligt särskilda förordningar eller internationella konventioner.²⁸ De konventioner som åsyftas är 1961 års allmänna narkotikakonvention och 1971 års konvention om psykotropa ämnen.²⁹ Den förstnämnda reglerar huvudsakligen växtbaserad narkotika som exempelvis cannabis, kokain och opiater (heroin, morfin, m.m.). Denna kategori kallas

---

²⁷ Andersson, Malou, et al. *Narkotikabrotten: en kommentar till de centrala bestämmelserna om narkotikabrott*. Uppsala: Iustus Förlag AB. 2012. s. 20.

²⁸ Ibid. s. 22.

²⁹ Ibid. s. 24.

ofta för klassisk narkotika. Den sistnämnda riktar istället in sig på syntetiska substanser som exempelvis LSD, amfetamin och MDMA (ecstasy).³⁰

Vilken befattning med narkotikan som är kriminaliserad regleras i 1 § NSL. I paragrafens sex punkter räknas följande upp: (1) Överlåtelse, (2) framställning, (3) förvärv i överlåtelssyfte, (4) anskaffning, bearbetning, förpackning, transporter, förvaring, (5) utbjuda till försäljning, (6) innehav, bruk samt annan befattning av narkotika. Med andra ord omfattas troligtvis all befattning av narkotika, särskilt som benämningen "annan befattning" borde täcka in alla tänkbara luckor som utelämnats av övriga punkter. Andersson poängterar att det däremot kan vara av viss betydelse inom vilken punkt brottet rubriceras, eftersom vårdslöshet (3a § NSL) och försök, förberedelse, stämpling och medverkan till brott (4-5 §§ NSL) enbart är kriminaliserat i förhållande till punkt 1-5.³¹ En mer detaljerad beskrivning av vad som ryms inom de olika punkterna är däremot överflödig för den här undersökningen.

Vad som istället är viktigt att belysa är hur pass extensivt rätten tolkar befattning med narkotika. Att få narkotika injicerat av någon annan ryms exempelvis inom ramen för vad som är kriminaliserat.³² Däremot anses det inte som innehav att ha konsumerat narkotika i kroppen, utan detta ska enbart betraktas som en indikation på ett bruk av narkotika.³³

Avslutningsvis ska befattningen också vara olovlig. Detta framgår också uttryckligen av 1 § NSL och det innebär att det inte ska finnas något undantag som gör befattningen lovlig. Ett exempel på detta finns i kontrollagen. I 2 § listas bland annat omständigheter som medicinskt och vetenskapligt ändamål. Ett annat undantag är för narkotiska läkemedel som lämnats ut på recept, se 5–6 §§ i samma lag. Utöver de undantag som görs i lagar och förordningar finns, enligt Andersson, några oskrivna undantag

---

³⁰ Ibid. s. 28.

³¹ Ibid. s. 33.

³² Ibid. s. 41–42.

³³ Ibid. s. 42.

som kan härledas till kravet på olovlighet. Typexemplet som han nämner är att “en polisman som i beslagtar narkotika inte därigenom gör sig skyldig till narkotikabrott”.³⁴ Gemensamt för undantagen är att de har en offentligrättslig karaktär.³⁵ Det är alltså offentliga intressen som beaktas snarare än sådana omständigheter som kan hänföras till individen.

Avslutningsvis ska något sägas om straffskalan för narkotikabrott. Enligt 2 § NSL kan den som gör sig skyldig till ett ringa narkotikabrott dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Vid bedömningen har arten och mängden narkotika betydelse, liksom övriga omständigheter. Enligt 3 § NSL är straffet för grovt narkotikabrott fängelse i lägst två år och högst tio år. En sådan befattning som innehav eller bruk skulle kunna hamna på båda av dessa graderingar. Enligt Andersson menar att förutsättningarna för att döma till ett ringa brott vid befattningar med exempelvis heroin och kokain, som vid en bedömning av narkotikans art anses mycket farliga och vanebildande, borde vara ytterst litet.³⁶ Han påpekar däremot att rubriceringen grovt narkotikabrott huvudsakligen är inriktat på brott som begåtts i vinstsyfte eller riktat in sig mot ungdomar.³⁷

Även om det är en grov skiss av narkotikabrottet som har presenterats här, borde det redan nu stå klart att regleringen är strikt. Praktiskt taget all befattning av narkotika omfattas av kriminaliseringen och undantagen tar aldrig sikte på omständigheter hos individen. Missbruksproblematik är alltså inte någon ursäkt. Någon fråga om frivillighet blir inte heller aktuell på grund av kriminaliseringens bakomliggande syfte. Tvärtom hör båda dessa omständigheter till narkotikabrottets kärna.

---

³⁴ Ibid. s. 47–48.

³⁵ Ibid. s. 44.

³⁶ Ibid. s. 51.

³⁷ Ibid. 63–64.

4 Hur har kriminaliseringen motiverats?

4.1 Beredande av vård och missbruk som sjukdom

En grundläggande motivering av NSL är att lagen är ett led i samhällets arbete för att hjälpa missbrukare att bli av med sitt missbruk. Ett av sätten som detta ska ske på är att bereda vård för missbrukaren. Argumentet utgår ifrån att narkotikamissbruk är en sjukdom. När en individ drabbas av sjukdomen ska personen också få hjälp att bli frisk igen. Även om utgångspunkten har varit densamma sedan NSL:s instiftande har själva metoden förändrats över tiden. Tanken är i varje fall att lagen ska möjliggöra eller åtminstone inte förhindra att den sjuke kan uppsöka vård. Uppsökande verksamhet från samhällets sida är också ett led i den här processen.

I den första propositionen till NSL beskrivs narkotikamissbruk mycket riktigt som ett sjukdomstillstånd.³⁸ En ökning av missbrukare i landet ligger till grund för behovet av en ny lagstiftning.³⁹ Propositionen går vidare med att poängtera behovet av uppsökande verksamhet för att lokalisera missbrukare som är i behov av hjälp. Motiveringen är att vissa, som en konsekvens av sjukdomstillståndet, är oförmögna att själva uppsöka vård själva.⁴⁰

Målsättningen vid själva vården av missbrukaren ska i första hand vara att hålla patienten vid liv (vid akut förgiftning) och i andra hand att förmå

---

³⁸ Proposition 1968:7. s. 18–20.

³⁹ Ibid. s. 15.

⁴⁰ Ibid. s. 42–43.

patienten avsluta sitt missbruk och förhindra framtida återfall. Det nämns också att det i vissa fall kan vara viktigt att återanpassa patienten socialt innan arbetet för avslutat missbruk tar vid.⁴¹ Även i dessa fall ska arbetet ändå alltid sikta mot att i förlängningen få missbrukaren att sluta bruka narkotika. Andra subsidiära målsättningar som nämns är att minska patientens lidande och motverka eventuell kriminalitet (om än inte genom förskrivning av narkotika).⁴²

Det är viktigt att poängtera att eget bruk av narkotika inte är kriminaliserat enligt NSL:s ursprungliga lydelse. Träskman menar att distinktionen mellan de som tillhandahåller narkotikan och missbrukarna kommer från tanken att det är viktigt att inte ställa upp några hinder för att missbrukaren ska söka vård. Att uppsöka hjälp för sitt missbruk ska inte innebära en straffrättslig risk.⁴³ Lagens straffbestämmelser inriktar sig därför på de som tillhandahåller narkotikan. När även bruk av narkotika kriminaliseras 1988 måste därmed den här distinktionen och argumentationen ta en annan riktning. Den grundläggande motiveringen, att NSL ska underlätta missbrukarens tillfrisknande, står däremot kvar.

I propositionen hänförs att "tyngdpunkten i samhällets [arbete] mot narkotikamissbrukets utbredning måste ligga på information och annat förebyggande arbete och på uppsökande och behandlande verksamhet inom den sociala sektorn".⁴⁴ Samtidigt uttrycks en önskan om att polisen ska kunna ingripa vid misstanke om konsumtion av narkotika. Att straffbelägga själva bruket syftar alltså inte enbart till att utvidga statens sanktionsmöjligheter, utan även att göra det enklare för polisen att ingripa i miljöer där narkotika cirkulerar.⁴⁵ Någon mer ingående diskussion om hur kriminaliseringen av eget bruk skulle leda till att missbrukare lättare skulle bli av med sitt missbruk anförs inte i propositionen, men att det fortfarande

---

⁴¹ Proposition 1968:7 s. 41.

⁴² Ibid. s. 41.

⁴³ Träskman. s. 59.

⁴⁴ Proposition 1987/88:71. s. 10.

⁴⁵ Ibid. s. 10.

är en värdering som ligger till grund för kriminaliseringen kan antas. Inte minst eftersom det bland annat hänvisas till de ökade insatser för vård och behandling av narkotikamissbrukare som framförs i prop. 1985/86:171 om bekämpningen av AIDS.⁴⁶

På frågan om bestämmelsen skulle riskera att försvåra uppsökande av vård för missbrukaren anförs också att det för lagstiftaren är "en grundläggande utgångspunkt att en ändrad ordning måste utformas så att riskerna undanröjs för att den enskildes och myndigheternas vårdansträngningar motarbetas".⁴⁷ I praktiken ska detta garanteras genom en klausul om ansvarsfrihet för fall då bruket av narkotika upptäcks först i och med att brukaren själv uppsökt vård (snarare än att det upptäcks av polisen eller åklagarmyndigheten).⁴⁸ En sådan klausul infördes också, innan den togs bort igen i och med en lagändring 1993.

När grunden för ansvarsfrihet plockas bort är NSL:s syfte att skydda missbrukaren från straffrättsliga konsekvenser försvunnet. Förvisso hänförs att missbruk orsakar stort personligt lidande och det verkar vara en anledning till att straffbestämmelser måste finnas på området.⁴⁹ Särskilt som det anförs att det är "angeläget att förbättra deras möjligheter till vård".⁵⁰ Lagstiftaren beskriver det som att ett möjliggörande av ingripande även mot mindre allvarliga narkotikabrott innebär att det blir enklare för staten att förhindra begynnande missbruk.⁵¹ Särskiljningen mellan de som tillhandahåller narkotikan och brukarna har alltså helt försvunnit, för att ersättas med målsättningen att NSL på ett enhetligt sätt ska fördöma all befattning med narkotika.⁵² En viktig detalj är att fängelse också införs på straffskalan för eget bruk med motiveringen att detta möjliggör en mer

---

⁴⁶ Proposition. 1987/88:71 s. 12.

⁴⁷ Ibid. s. 17.

⁴⁸ Ibid. s. 22.

⁴⁹ Proposition 1992/93:142 s. 14-15.

⁵⁰ Ibid. s. 15.

⁵¹ Ibid. s. 15.

⁵² Ibid. s. 18-20.

“differentierad påföljdsbestämmelse”, vilket får förstås som möjligheten att döma till vårdinriktade påföljder som exempelvis skyddstillsyn.⁵³

4.2 Prevention genom minskad tillgång

Ett viktigt intresse för lagstiftaren har varit att begränsa tillgången av narkotika inom landet. Om det inte går att få tag på narkotika är en logisk slutsats att det inte heller går att missbruka substanserna. Två exempel på hur begränsningen ska gå till, enligt NSL:s första proposition, är att reglera hur apoteken förvarar läkemedel och polisens arbete för att förhindra införsel av narkotika vid tullen.⁵⁴ Den distinktion mellan missbrukare och de som tillhandahåller narkotikan som återfinns i NSL:s tidiga stadium hör också hit. Som Träskman poängterar syftar den intensiva straffrättsliga kontrollen av försäljning och tillverkning av narkotika till att begränsa tillgängligheten.⁵⁵ Kriminaliseringen av innehav för eget bruk motiveras också utifrån den här målsättningen. Argumentationen går till på följande sätt i propositionen:

I ett första steg nämner kommittén att innehav av så kallad klassisk narkotika är nödvändigt att kriminalisera på grund av en ratificering av 1961 års allmänna narkotikakonvention.⁵⁶ Konventionen utelämnar vissa preparat som den svenska lagstiftningen omfattar (det vill säga främst de syntetiska preparat som först omfattas av en internationell konvention i och med 1971 års konvention om psykotropa ämnen), vilket för med sig en mer ingående diskussion i propositionen. Även frågan om huruvida ringa innehav ska straffbeläggas eller enbart vara olagligt (i enlighet med konventionen) diskuteras. Ett av de mest framträdande argumenten för straffbeläggning är att det förvisso inte finns något större intresse att bestraffa individer med

---

⁵³ Proposition 1992/93:142. s. 19.

⁵⁴ Proposition 1968:7. s. 35–38.

⁵⁵ Träskman. s. 59.

⁵⁶ Proposition. 1968:7 s. 84.

mindre innehav för eget bruk, men att möjligheten att undersöka dessa fall skulle kunna leda till en lokalisering av storförsäljarna.⁵⁷ Kommittén uttrycker sedan att “[d]et allmänna önskemålet att straffbestämmelsen ej tillämpas på rena bagatellfall borde kunna tillmötesgå på så sätt att åtal för gärningen underlåts”.⁵⁸

Inför införandet av fängelse på straffskalan för ringa narkotikabrott 1985, beskriver Narkotikakommissionen arbetet begränsa tillgängligheten av narkotika på följande sätt⁵⁹:

[D]et finns ett samspel mellan det tunga missbruket å ena sidan och det experimentella eller det rekreationella missbruket å den andra. Många i gruppen tunga missbrukare, som delvis finansierar sitt eget missbruk med hjälp av langning, bidrar säkert till nyrekrytering av missbrukare. Till stor del kan således det experimentella missbruket och rekreativmissbruket just genom att det finns ett tungt missbruk. Samtidigt bidrar de ungdomar som tillfälligtvis köper hasch och andra rekreativmissbrukare till att det tunga missbruket kan fortsätta och ger därmed underlag för att hålla i gång den illegala narkotikahandeln och till att de stora finansiärerna kan fortsätta tjäna stora pengar.⁶⁰

Citatet kommenterar varför både befattning med lätta och tunga droger bör vara kriminaliserat. Här görs dock en viktig poäng rörande tillgången av narkotika: Anledningen att missbrukare kan få tag på substanserna är att marknaden hålls igång rent finansiellt.

Samma tankegångar går igen när även bruk av narkotika kriminaliseras. I propositionen för lagförslaget uppmärksammas att ett av huvudsyftena med

---

⁵⁷ Proposition 1968:7 s. 85–86.

⁵⁸ Ibid. s. 85.

⁵⁹ De lagförslag som presenterades i SOU:n ledde i sig aldrig till någon lagändring. Däremot hänvisar senare propositioner till de resonemang som förs här.

⁶⁰ SOU 1984:13. *Samordnad narkotikapolitik: Slutbetänkande av narkotikakommissionen*. s. 71-72.

NSL har varit att hindra införsel och spridning av narkotika.⁶¹ Enligt Träskman går det att utläsa två sätt som den nya kriminaliseringen är tänkt att begränsa tillgången. För det första minskas marknadens efterfrågan och för det andra uppkommer fler möjligheter att spåra de som tillhandahåller narkotikan.⁶²

4.3 Tydliga samhällsvärderingar

Ett återkommande argument för NSL:s utformning är dess opinionsbildande värde. Lagen ska tydligt sända ut tydliga signaler om att det inte är accepterat av samhället att befatta sig med narkotika. När eget bruk kriminaliseras 1988 låter det på följande sätt i propositionen:

“Till förmån för tanken på en kriminalisering talar till en början vikten av att narkotikapolitiken utformas så att någon tvekan inte uppkommer om att samhället med fasthet och konsekvens tar avstånd från allt olovligt narkotikabruk.”⁶³

Retoriken är ungefär densamma när grunden för ansvarsfrihet tas bort. Lagstiftaren säger att ”[d]et är viktigt att samhället uttrycker ett avståndstagande från varje olovlig befattning med narkotika.”⁶⁴ När regeringen lämnar förslag för att förnya ANDT-politiken, som först initierades 2010 och innebär en samlad för alkohol-, narkotika-, doping- och tobakpolitiken, återfinns argumentet igen. Nu heter det kort och gott att ”[a]vståndstagandet till narkotika är en viktig preventiv aspekt för att förhindra att människor testat eller missbrukar narkotika”.⁶⁵

---

⁶¹ Proposition 1987/88:71. s. 14.

⁶² Träskman. s. 59–60.

⁶³ Proposition 1987/88:71. s. 16.

⁶⁴ Proposition 1992/93:142. s. 15.

⁶⁵ Proposition 2015/16:86. *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakpolitiken 2016–2020*. s. 10.

Samhällets avståndstagande från all befattning av narkotika inkluderar därmed hela spannet från förstagångsbrukare till tunga missbrukare. Dessutom hänger det väl ihop med de opinionsbildande målsättningar som lagstiftaren hoppas kunna uppnås. Narkotikakommissionen säger att det krävs en omfattande opinionsbildning för att ”påverka människors attityder, värderingar och beteende så att de i ord och handling tar avstånd från allt icke-medicinskt bruk av narkotika”.⁶⁶ Den stora utmaningen är att bekämpa drogförhärlikande undertoner som anses vara starka inom ungdomskulturen. För att inte bidra till den nyfikenhet som kan väckas hos ungdomar ska informationen uttrycka ett budskap vars trovärdighet inte kan ifrågasättas.⁶⁷ Medan detta förvisso syftar på samhällets opinionsbildning i stort får det antas att det är detta budskap lagstiftaren hoppas förmedla den straffrättsliga konstruktionen av NSL.

4.4 Missbruk föder andra brott

Ytterligare ett återkommande syfte med NSL är att lagstiftaren indirekt hoppas kunna bekämpa även annan kriminalitet. Viktigt att poängtera direkt är att det här inte syftar till att bekämpa tyngre kriminalitet inom narkotikahandeln (se avsnittet om prevention genom minskad tillgång för en redogörelse av den aspekten), utan snarare att bekämpa den kriminalitet som enskilda missbrukaren ofta gör sig skyldig till. Så här uttrycks det här intresset 1992:

Missbruket av narkotika har under de senaste decennierna utvecklats till ett av samhällets allvarligaste och mest svårlösta problem. De som indirekt eller direkt kommer i kontakt med missbruket åsamkas svåra lidanden och missbruket ger upphov till många personliga tragedier. I missbrukets kölvatten följer ofta en allt grövre kriminalitet.⁶⁸

---

⁶⁶ SOU 1984:13. s. 75.

⁶⁷ Ibid. s. 75.

⁶⁸ Proposition 1992/93:142. s. 14.

Tanken är att missbruket inte enbart skadar individen utan också samhället i stort. ”Personer som missbrukar narkotika åsamkar stora skador på samhället. Exempelvis beräknas en person med aktivt narkotikamissbruk stjäla för stora summor per dag.”⁶⁹ Argumentation underbyggs från statistik från Brottsförebyggande rådet som, enligt propositionen, pekar på ett samband mellan narkotikabrott och annan kriminalitet.⁷⁰

4.5 Straffskala för att möjliggöra fler ingripanden

Att de höga straffskalorna för narkotikabrott för med möjligheter för polisen att genomföra fler kontrollerande åtgärder, som exempelvis kroppsvisiteringar genom blod- och urinprover vid misstanke om brott, framställs ofta som något önskvärt. Som allra tydligast kommer det här till uttryck när fängelse införs på straffskalan för bruk av narkotika. Det anses vara ett problem att ”[d]e rättstillämpande myndigheterna saknar möjlighet att säkra bevisning med hjälp av tvångsmedel”.⁷¹ Längre ner i propositionen framhåller lagstiftaren att det här problemet löses genom införandet av fängelse på straffskalan, eftersom polisen då, i enlighet med aktuella proportionalitetsregler, kan genom kroppsbesiktningar.⁷²

Träskman menar att vad lagstiftaren verkligen ger uttryck för här är viljan att lättare komma åt själva missbrukarna. Polisens insatser kan flyttas från spaning av langare till kroppsbesiktningar av missbrukare.⁷³ Ett samband med lagstiftarens önskan att strypa narkotikahandeln genom att göra den mindre lukrativ, som diskuterats ovan, är rimlig. När det gäller att bereda vård för missbrukarna ställer sig Lise-Lott Rytterbro kritisk till den här polisiära satsningen. Hon framhåller bland annat att socialarbetare uppper

---

⁶⁹ Proposition 2010/11:47. *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings och tobakspolitiken*. s. 15.

⁷⁰ *Ibid.* s. 15.

⁷¹ Proposition 1992/93:142. s. 15.

⁷² *Ibid.* s. 19.

⁷³ Träskman s. 30.

att ”en polisanmälan om missbruk inte utgör en god förutsättning för en konstruktiv relation mellan socialarbetare och klient, en relation som kan resultera i att narkotikamissbruket upphör.”⁷⁴

Värt att nämna är att lagstiftaren har använt en liknande retorik redan innan fängelse aktualiserade för bruk av narkotika. Inför kriminaliseringen av bruk 1988 anføres att det kan finnas ett intresse av möjliggöra polisiära insatser vid misstanke om konsumtion av narkotika. Det är däremot inte lagföring av den enskilda missbrukaren som är det framhävda intresset, utan att härigenom kunna lokalisera grövre narkotikarelaterad brottslighet, som exempelvis försäljning.⁷⁵

---

⁷⁴ Rytterbro, Lise-Lotte. *Narkotikamissbruk upptäckt genom urinprov: en utvärdering av ändringen av narkotikastrafflagen 1993 baserade på anmälningar till tre socialdistrikt i Stockholm*. Stockholm: Univ., Kriminologiska institutionen. 1996. s. 16.

⁷⁵ Proposition 1987/88:71. s. 10–11.

5 AVSLUTANDE DISKUSSION

5.1 Paternalism i förhållande till missbrukarna

När NSL instiftades gjordes en tydlig poäng av att skilja missbrukaren från de som tillhandahåller narkotika. Mot missbrukaren var det inte tänkt att rikta något straffansvar eftersom denne ansågs vara sjuk. Därför kriminaliserades inte eget bruk. Tillvägagångssättet var istället att öka tillgången av vårdmöjligheter och med uppsökande verksamhet lokalisera missbrukare som var i behov av vård. Så här långt kan det knappast klassas som paternalism utifrån de definitioner som presenterades ovan. Att öka tillgängligheten till vård innebär inte en begränsning av individens frihet. Inte heller att kriminalisera exempelvis försäljning eller tillverkning av narkotika är paternalistiskt eftersom detta på ett tydligt sätt kan kopplas till att skada en tredje part, det vill säga den person som i slutänden kommer bruka narkotikan.

Att däremot försöka förhindra en individ från missbruk genom att begränsa tillgången av narkotika är klart paternalistiskt utifrån Dworkins definition. Så länge inte missbrukaren själv bestraffas borde denna lösning gå väl ihop med den form av statlig paternalism som Conly förespråkar. Narkotika är skadligt för individen och därför förbjuder staten exempelvis försäljningen, med målsättningen att ingen individ ska råka ta det irrationella valet att börja knarka.

Utifrån lagstiftarens resonemang kring missbruket som sjukdomstillstånd menar jag att valet att inte kriminalisera själva bruket innebär (ett försök) till mjuk paternalism. Till följd av sjukdomstillståndet bedöms missbrukaren inte vara kapabel att ta vad Arneson menar är rationella och frivilliga beslut. Därför har staten rätt att försöka förhindra individens självskadebeteende.

Om missbrukaren hade varit kapabel till rationella och frivilliga beslut hade hen troligen slutat missbruka. Den här tanken går även väl ihop med hur Conly rättfärdigar paternalism. Ytterligare yttre motivation kommer troligen inte förändra den tunga missbrukarens beteende.

När även bruk kriminaliserades 1988 blir det här synsättet mer komplext. Lagstiftaren är fortfarande tydlig med att den sjuka missbrukaren är lagens huvudsakliga skyddsintresse, men för att undgå straffansvar krävs att missbrukaren själv söker upp vård för att grunden för ansvarsfrihet ska aktualiseras. Att kräva den här sortens rationella handlande av missbrukaren är svårt att kombinera med tanken om att missbrukaren, som en följd av sitt sjukdomstillstånd, är oförmögen till rationellt handlande. Det finns med andra ord en inneboende motsägelse i den linje lagstiftaren väljer. Jag vill mena att det dessutom utgör ett exempel på den sortens yttre motivation som Conly menar i praktiken är effektlöst.

På så sätt utgör ändringen 1993 en något tydligare linje. Ambitionen att inte bestraffa den enskilda missbrukaren kan knappast anses kvarstå. Istället blir inställningen att individen med straffrättsliga medel ska skyddas mot sig själv. Med utgångspunkt i Husaks sex punkter för att rättfärdiga bestraffning innebär det bland annat att lagstiftaren borde förklara på vilken grund missbrukaren förtjänar att bestraffas. Själva regleringen i sig kan nämligen gärna uttrycka en vilja att bestraffa själva sjukdomstillståndet.

Värt att poängtera här är att en missbrukare i praktiken ändå kunde bli straffrättsligt straffansvarig redan innan bruk kriminaliserades. Framst kunde detta ske vid exempelvis innehav eller köp av narkotika. Så även om lagstiftaren här var tydlig med sin önskan om att inte bestraffa missbrukare var detta någonting som faktiskt kunde ske. Med andra ord har lagstiftaren brottats med rättfärdigandet av den här aspekten av NSL redan från början.

Jag har ovan redogjort för de huvudsakliga argument som lagstiftaren har använt sig av. I korta drag har de inneburit att en bestraffning av

missbrukaren i längden skulle kunna minska tillgängligheten till narkotika, att det skulle möjliggöra en lokalisering av fler missbrukare och bereda dem vård, att det utsänder tydliga samhällsvärderingar, att narkotikamissbruk ofta hör samman med annan brottslighet och att det av processrättsliga anledningar möjliggöra fler polisiära ingripanden.

Av dessa motiveringar är det enbart den som syftar till att bereda missbrukaren vård som rent faktiskt inriktar sig på att skydda missbrukaren från skada. Jag skulle dessutom ställa mig frågande till om detta egentligen utgör ett argument för varför missbrukaren skulle göra sig förtjänt av ett straff, men det är i alla fall tänkbart att några av de här fallen skulle leda till att missbrukaren exempelvis bereds vård i anslutning till avtjänandet av straffet. Kanske kan detta ses som en sådan nödvändig proportionalitetsbedömning som Conly menade i vissa fall skulle kunna rättfärdiga en bestraffning av en individ i paternalistiskt syfte.

Resterande argument är däremot slående av den anledningen att de inte inriktar sig på förhållanden som är direkt anknutna till individen. Att någon skulle förtjäna ett straff för att den lagtekniska lösningen förenklar polisens arbete är exempelvis ett mycket konstigt argument. Vad gäller att det sänder ut tydliga samhällsvärderingar anser jag, med grund i vad Conly anförde i fråga om yttre motivation, att detta budskap knappast påverka andra missbrukare och särskilt inte den missbrukare som blir bestraffad. Jag ställer mig därför högst kritisk till hur lagstiftaren försöker rättfärdiga den här dimensionen av NSL.

5.2 Paternalism i förhållande till rekreationsbrukarna

Medan lagstiftaren inriktar sig på att diskutera NSL i förhållande till missbruk, är det också uppenbart att den träffar så kallade rekreationsbrukare. Det vill säga människor som enbart vid några enstaka

tillfällen under sina liv brukar viss narkotika. Typexemplet är nyfikna ungdomar som testar att röka på. I grunden ger lagstiftaren även här uttryck för en paternalistisk tanke om att skydda dessa individer från att utveckla ett missbruk.

Utifrån Conlys modell för rättfärdigandet av paternalism vore det därför försvarbart att staten även gentemot dessa individer förbjuder försäljningen av narkotika. Däremot skulle det troligen utgöra en form av hård paternalism, eftersom åtminstone några av dessa individer torde vara väl införstådda med riskerna och beredda att ta dessa. Så hur rättfärdigar lagstiftaren bestraffningen av dessa individer?

En speciell motivering som lagstiftaren gör är att skuldbelägga rekreationsbrukaren för att möjliggöra andra individers tunga missbruk. Enbart genom att understödja den illegala marknaden anses hen tillföra missbrukaren skada. Eftersom detta argument innebär en skada på tredje person är det inte paternalistiskt, men frågan är om det inte är lite väl långsökt. Vad är det egentligen individen gör sig skyldig till här? Tanken verkar vara följande: Rekreationsbrukaren blir bestraffad för att bruka den narkotika som hen har köpt av en eventuell missbrukare som i sin tur kan använda pengarna till att köpa mer narkotika.

Argumentet att straffet är ett nödvändigt ont för att bereda missbrukare vård blir knappast aktuellt eftersom en förstagångsbrukare av exempelvis cannabis knappast är i behov av avgiftning. I förhållande till övriga argument vill jag framhålla samma sak som ovan. Argumenten syftar inte till att förklara varför rekreationsbrukaren förtjänar ett straff, utan snarare till andra samhällsfunktioner ska effektiveras.

5.3 Slutsats

Problemet med lagstiftarens rättfärdigande av NSL:s paternalism är tudelad. För det första är det otydligt varför brukaren av narkotika skulle förtjäna straff samt om straffet verkligen är för brukarens eget bästa. För det andra framstår det som om lagstiftaren är mer intresserad av att markera samhällets fördömande av all befattning med narkotika snarare än att skydda det centrala skyddsintresset, det vill säga den sjuka missbrukaren. Med andra ord uppstår både problem i förhållande till hur lagen ska uppnå det paternalistiska syftet men också att det finns andra bakomliggande syften som går utanför den paternalistiska lagen. Det gör att NSL lätt framstår som en reglering av ett modernt sedlighetsbrott snarare än en lag för att bekämpa missbrukets tragedier.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur och webbkällor

Andersson, Malou, et al. *Narkotikabrotten: en kommentar till de centrala bestämmelserna om narkotikabrott*. Uppsala: Iustus Förlag AB. 2012.

Arneson, Richard J.. Joel Feinberg and the Justification of Hard Paternalism. I *Legal Theory*, Vol. 11, 259-284. New York: Cambridge University Press. 2005.

Conly, Sarah. *Against Autonomy: Justifying Coersive Paternalism*. New York: Cambridge University Press. 2013.

Dworkin, Gerald. Paternalism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2017 Edition)*. Edward N. Zalta (ed.). 2017.
<https://plato.stanford.edu/entries/paternalism/> .

Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamissbruk. *Europeisk narkotikarapport: Trender och utveckling 2018*. 2018.

Folkhälsomyndigheten. Narkotikarelaterad dödlighet. 2019.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/folkhalsans-utveckling/halsa/narkotikarelaterad-dodlighet/>

Husak, Douglas. Penal Paternalism. I *Paternalism: Theory and Practice*, Christian Coons and Michael Weber (red.), 39-55. New York: Cambridge University Press. 2013.

Paternalism. *Nationalencyklopedin*. 2019.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/paternalism>

Rytterbro, Lise-Lotte. *Narkotikamissbruk upptäckt genom urinprov: en utvärdering av ändringen av narkotikastrafflagen 1993 baserade på anmälningar till tre socialdistrikt i Stockholm*. Stockholm: Univ., Kriminologiska institutionen. 1996.

Träskman, Per Ole. Narkotikabrotten och kontrollen av bruket av narkotika genom straffrättsliga medel. I *Narkotika: Om problem och problematik*, Börje Olsson (red.), 44-72. Stockholm: Norstedts Juridik. 2011.

Riksdagstryck

Proposition 1962:184.

Proposition 1968:7.

Proposition 1987/88:71.

Proposition 1992/93:142.

Proposition 2010/11:47. *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings och tobakspolitiken.*

Proposition 2015/16:86. *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020.*

SOU 1984:13. *Samordnad narkotikapolitik: Slutbetänkande av narkotikakommissionen.*